

ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกิวแล่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

Intellectual Capital and Local Products at Ban Kiw Lae Noi Community in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

ศตวรรษ พิกุล^{1/} และญาตาวิมินทร์ พืชทองหลาง^{2/}
Satawan Pikul^{1/} and Yathaweemint Puchthonglang^{2/}

Abstract: The objective of this study was to investigate intellectual capital and local products at Ban Kiw Lae Noi in San Pa Tong district, Chiang Mai province. Using the methodology of qualitative research by survey and in-depth interviews with local philosophers who create of intellectual capital and local products. The results from field research data analysis showed that Ban Kiw Lae Noi had important intellectual capital: wood carving and the production of traditional herbal medicine. Local handmade wood carvings are of superb craftsmanship with various unique forms. Ban Kiw Lae Noi does not only produce the quality product, but it also has the potential to be developed as a site for cultural tourism.

Keywords: Intellectual capital, Local products

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกิวแล่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม พบว่าชุมชนบ้านกิวแล่น้อย มีทุนทางปัญญาที่สำคัญ คือ การแกะสลักไม้ และการผลิตยาสมุนไพรพื้นบ้าน ส่วนผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นงานฝีมือด้านหัตถกรรมแกะสลักไม้ ซึ่งมีความสวยงาม หลากหลายรูปแบบ ผลิตภัณฑ์เน้นศิลปะ ความเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้จะเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพแล้ว ชุมชนกิวแล่น้อยยังมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมได้อีกด้วย

คำสำคัญ: ทุนทางปัญญา ผลิตภัณฑ์ชุมชน

^{1/}สาขาสังคมศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาฯ เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50300

^{1/}Department of Social Sciences, Faculty of Business and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Chiang Mai, Chiang Mai 50300, Thailand

^{2/}สาขาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะศิลปกรรมและการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ 50290

^{2/}Department of Geosocial based Sustainable Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Chiang Mai 50290, Thailand

คำนำ

ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นอุตสาหกรรมทางการค้าและบริการที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการไหลเข้าของเงินตราต่างประเทศ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นรายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากสินค้าส่งออกอื่น ๆ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในมาตรการสำคัญของรัฐบาลไทย ที่ใช้กระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศมาโดยตลอด โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ได้รณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ เดินทางมาท่องเที่ยวและซื้อสินค้าทางวัฒนธรรมของไทยให้มากยิ่งขึ้น โดยเน้นให้มีการใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นของชุมชนท้องถิ่นให้เป็นสินค้าของที่ระลึกและบริการให้กับนักท่องเที่ยว ด้วยการมุ่งเน้นคุณภาพและเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในภาคเหนือได้เชิดชูภาพลักษณ์ของแหล่งวัฒนธรรมล้านนา ผสมผสานความมีระดับ (classy lanna) นำเสนอความโดดเด่นของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา ผสมผสานกับความมีสไตล์และมีระดับของสินค้าทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน รวมทั้งการบริการที่มีคุณภาพ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552) นอกจากนี้ สำนักพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ได้ระบุว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือได้พัฒนาและจัดตั้งหมู่บ้านศิลปหัตถกรรมเพื่อการท่องเที่ยว หรือหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและแหล่งท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงาน รวมทั้งบุคลากรทุกภาคส่วนในการเชื่อมโยงสินค้าทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม จากสถิติที่ปรากฏพบว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาในภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ยังมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เข้าไปไม่ถึงแหล่งทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชน อันเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านล้านนาเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งกัญญาภัก

(2551) รายงานว่า การที่จะให้ผลิตภัณฑ์สินค้าของภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่เข้าถึงตัวนักท่องเที่ยว นั้น ต้องอาศัยการเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งนับว่าเป็นคนกลางเชื่อมโยงระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนภายในชุมชนที่เป็นผู้ผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเหล่านั้น จะช่วยประสานและให้ข้อมูล รวมทั้งแนะนำนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชมและซื้อผลิตภัณฑ์ของชุมชนในที่สุด

จังหวัดเชียงใหม่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวสูง และมีผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อีกทั้งจังหวัดเชียงใหม่มีศิลปหัตถกรรมล้านนาที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นสวยงาม และเกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น มีช่างฝีมือที่มีคุณภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะมีวิสาหกิจร่วมกัน อย่างชัดเจนที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมพัฒนาศักยภาพการผลิต การตลาด เพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และบริการ ตลอดจนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการสร้างรายได้และความเจริญให้แก่ชุมชน สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ จุดเด่น จุดขายและสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก (กรมพัฒนาชุมชน, 2544) การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนผู้ผลิตศิลปหัตถกรรมล้านนาให้ยั่งยืนนั้น ควรเป็นการสร้างและการพัฒนาจากภายในแต่ละท้องถิ่นแทนที่จะเป็นการขึ้นาโดยภาครัฐ กระบวนการคิดควรจะเป็นการกำหนดจากประชาชนสู่ภาครัฐเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นความต้องการจากคนในชุมชนอย่างแท้จริง และมีการกำหนดหลักการ แนวทาง และข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญอย่างชัดเจน มีรูปแบบที่เหมาะสมเพื่อเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังที่ทศพร (2556) ได้รายงานว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เกิดผลสัมฤทธิ์ และเกิดความยั่งยืนนั้น ควรเริ่มจากการพัฒนาตั้งแต่ระดับฐานราก โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กร ชุมชนในท้องถิ่น เพื่อให้สามารถยกระดับขีดความสามารถการผลิตและการจัดการของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการเพิ่มโอกาสในการสร้างอาชีพและ

รายได้ สามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้เกิดผลกระทบต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยพร้อมขยายผลไปสู่ระดับประเทศอย่างยั่งยืน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรมีการสำรวจทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยเฉพาะทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มธุรกิจชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางปัญญา อัตลักษณ์ คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อประเมินศักยภาพของชุมชนและผลิตภัณฑ์ชุมชนในการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ และเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาครัฐและผู้ประกอบการในการกำหนดหลักการ แนวทางที่สำคัญต่อการพัฒนาทุนวัฒนธรรมล้านนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนทางปัญญา อัตลักษณ์ คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชน บ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มย่อยกับปราชญ์ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนร่วมกับวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการปฏิบัติงานจริงในสถานที่จริง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานบริบทชุมชน ทุนทางปัญญา ผลิตภัณฑ์ชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้จะนำข้อค้นพบที่ได้ไปเป็นแนวทางพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์

ชุมชนบ้านกัวแลน้อยเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นอกจากนี้จะมีสมาชิกชุมชนดังกล่าวเข้าร่วมวิจัยแล้ว จึงมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เข้าร่วมด้วย นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้นำนักศึกษาระดับปริญญาตรีไปเข้าร่วมศึกษา และสังเกตให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์อีกด้วย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากร คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน ตัวแทนชุมชน ผู้ซื้อสินค้าในชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ปราชญ์ชาวบ้าน 5 คน ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน 10 คน ตัวแทนชุมชน 6 คน ผู้ซื้อสินค้า 20 คน รวม 41 คน ใช้วิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

2. ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การสืบค้นข้อมูลของปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน ตัวแทนชุมชน ผู้ซื้อสินค้าประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์การทำงาน โดยการจดบันทึก ประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีสมาชิกของชุมชนเป็นผู้ร่วมกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และให้ข้อมูลตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การสืบค้นเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ประวัติการก่อตั้งชุมชน รูปแบบการสร้างทุนทางปัญญา ผลิตภัณฑ์ชุมชน จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค แนวทางในการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นต้น

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะเป็นคำถามที่กำหนดประเด็นไว้ คำถามที่กำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้า และคำถามแบบให้เติมคำตอบ นอกจากการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยจำเป็นต้องเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนเพิ่มเติม โดยอาศัยเครื่องมือวิจัยดังต่อไปนี้

2.3.1 การจัดประชุมกลุ่มย่อย

2.3.2 การสังเกตการทำงานในกระบวนการผลิต การจำหน่าย และการจัดแสดงสินค้า

2.3.3 การศึกษาดูงานชุมชนอื่น ๆ ที่ประสบผลสำเร็จ

2.4 เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

2.4.1 ทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกัวแลน้อย

2.4.2 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย

ผลการวิจัย

การศึกษาทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาทูตทางปัญญาอัตลักษณ์ คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ทูตทางปัญญา อัตลักษณ์ คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ทูตทางปัญญาที่สำคัญของชุมชนบ้านกัวแลน้อย คือ การแกะสลักไม้ โดยช่างที่มีฝีมือถ่ายทอดกันมานานกว่า 40 ปี ปัจจุบันมีช่างแกะสลักไม้ที่มีฝีมือมากมาย นอกจากนั้น ชุมชนกัวแลน้อยยังมีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่โดดเด่น ทั้งด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ได้รับการสืบทอดเรียนรู้ภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษ และได้สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้ ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักของชุมชน

บ้านกัวแลน้อยมีหลายรูปแบบ ส่วนเนื้อหาในผลงานจะแสดงออกถึงการสะท้อนวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นตามยุคสมัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีความละเอียด ประณีต สวยงาม เต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ของช่างแต่ละคน

ส่วนอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักชุมชนบ้านกัวแลน้อยนั้น คือ การแกะสลักช้าง ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ในการแกะสลักของชุมชนบ้านกัวแลน้อย โดยผลิตภัณฑ์แกะสลักสามารถแบ่งได้ 3 ประเภทหลัก ๆ ดังนี้

1) รูปแกะสลักช้าง เป็นการแกะสลักช้างในรูปแบบอิริยาบถต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบตัวเดียว หรือในลักษณะโขลงช้าง ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะไม้ที่ใช้ในการแกะสลัก ซึ่งสามารถจำแนกผลิตภัณฑ์รูปแกะสลักช้างได้ดังนี้ รูปแกะสลักโขลงช้างในป่า รูปแกะสลักรูปเหมือนช้าง รูปแกะสลักช้างนอน รูปแกะสลักช้างโผลง รูปแกะสลักช้างจัดชุด และรูปแกะสลักหัวช้าง

2) รูปแกะสลักเทพเจ้า และสัตว์ในวรรณคดีต่าง ๆ เช่น เจ้าแม่กวนอิม พระพิฆเนศ นางเงือก นางกนิรี เป็นต้น

3) รูปแกะสลักทิวทัศน์ชนบท เป็นการแกะสลักไม้ให้มีลักษณะแสดงถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวไทยสมัยโบราณ ทั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและลักษณะการดำรงชีพต่าง ๆ เป็นต้น ดังตารางที่ 1

คุณค่าของทูตทางปัญญาการแกะสลักไม้และผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักของชุมชนบ้านกัวแลน้อยนั้นแสดงออกในรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในการสืบทอด รักษาประเพณี วัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ได้รับเป็นมรดกทางสังคมจากบรรพบุรุษต่อมาอย่างเหนียวแน่น และจากการมีโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมเป็นระบบเครือข่ายทำให้ชุมชนมีความสามัคคีและร่วมมือกันเพื่อจัดงานประเพณีต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี สามารถที่จะนำชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านศิลปหัตถกรรมได้ ดังภาพที่ 1

2. จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ผลจากการศึกษาบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชน ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการใช้เทคนิค SWOT โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้ทราบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อย ดังแสดงในตารางที่ 2

สำหรับแนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคนั้น ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรอำเภอ สหกรณ์การเกษตร พัฒนาชุมชน ควรอบรมให้ความรู้แก่กลุ่มงานหัตถกรรมไม้แกะสลักตั้งแต่การจัดเวทที่แสดงความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มการให้ความรู้และความสำคัญของการรวมกลุ่ม การให้ความรู้เรื่องการผลิตคือการใช้ไม้ให้เหมาะสมกับชิ้นงาน ผลิตให้ตรงกับรายได้หลักไม่ผลิตโดยใช้ไม้อย่างฟุ่มเฟือย โดยมีรายละเอียดดังนี้ ด้านวัตถุดิบ ควรมีการปลูกไม้ทดแทน และใช้ไม้อื่นทำการผลิตถึงแม้คุณภาพของไม้จะลดลงก็ตาม ด้านการตลาด ควรพาสมาชิกกลุ่มไปศึกษาดูงานกลุ่มงานหัตถกรรมที่ประสบผลสำเร็จในด้านการบริหารการตลาดมาแล้วด้านการเงิน ควรมีพี่เลี้ยงคอยให้ความรู้และสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ในการฝากขายผลิตภัณฑ์ การเก็บเงิน การใช้เงินการทำบัญชีที่ถูกต้องกับรูปแบบสหกรณ์ ด้านการสืบทอด ควรมีการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก โดยนำความรู้เข้ามาสอนในโรงเรียน ซึ่งเป็นการให้ความรู้พื้นฐาน ตั้งแต่ความรู้ ความเข้าใจ เบื้องต้นในศิลปะ และการเห็นคุณค่าของป่าไม้ การใช้ไม้ให้มีประโยชน์สูงสุด การพัฒนาบุคลากรของกลุ่มให้มีคุณภาพจะทำให้กลุ่มมีการพัฒนาในอาชีพแกะสลัก และประสบผลสำเร็จในอนาคตได้

ส่วนการพัฒนาชุมชนบ้านกัวแลน้อยให้เป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนนั้น พบว่านักท่องเที่ยวรู้จักชุมชนกัวแลน้อยไม่มาก เนื่องจากนักท่องเที่ยวบางคนหรือบางกลุ่มไม่ทราบว่ามียุทธศาสตร์ท่องเที่ยวอยู่ตรงบริเวณบ้านกัวแลน้อย และมีนักท่องเที่ยวบางคนหรือบางกลุ่มทราบ

แต่ไม่ให้ความสนใจที่จะเข้าไปเที่ยวชม เพราะยังไม่มีการจัดแสดงป้ายบอก และไม่มีการจัดกิจกรรมใด ๆ เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านกัวแลน้อย ซึ่งสามารถแยกประเด็นปัญหาได้ดังนี้

1) ไม่มีการประชาสัมพันธ์เพื่อแนะนำหมู่บ้านและศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักของชุมชนบ้านกัวแลน้อย ทั้งที่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสนใจการศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือความเป็นอยู่ของคนไทย

2) หมู่บ้านไม่มีศูนย์และบุคลากรแนะนำการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว

3) หมู่บ้านยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานและการจัดกิจกรรมที่น่าสนใจเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น หมู่บ้านถวาย เป็นต้น

4) นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมากับบริษัทนำเที่ยวถูกจำกัดด้วยเวลา สถานที่ท่องเที่ยว เนื่องจากบริษัทนำเที่ยวได้จัดโปรแกรมไว้ล่วงหน้าแล้ว จึงทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีโอกาสเลือกสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามความต้องการของตนเอง

ในส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้าไปเที่ยวและเยี่ยมชมศูนย์จำหน่ายหัตถกรรมของชุมชนบ้านกัวแลน้อย มักเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน เพื่อศึกษาดูงานกิจกรรมด้านหัตถกรรม ไม้แกะสลัก เป็นส่วนใหญ่

3. แนวทางการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

3.1 แนวทางการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อยอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ นั้น ควรดำเนินในลักษณะการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และทุนทางปัญญาที่มีหลากหลายและสมบูรณ์อยู่แล้วซึ่งการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแม่เป็นผู้ให้การสนับสนุน และชาวบ้าน

เป็นผู้ปฏิบัติงานโดยมีการฝึกอบรมและให้ความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนของตน ทั้งเรื่องราวความเป็นมา วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และงานหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้เข้าใจและรู้สึกหวงแหนในท้องถิ่นและภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมา รวมถึงการอนุรักษ์ในภูมิปัญญาให้คงอยู่กับท้องถิ่นของตนเองได้อย่างไร ในการนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว

3.2 การพัฒนาเยาวชนภายในชุมชนให้สามารถสืบต่องานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น การแกะสลักไม้ การเป็นยุวมัคคุเทศก์ หรือนักท่องเที่ยว เยี่ยมชมชุมชนอย่างมีความรู้และเข้าใจ รวมถึงให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการต้อนรับและให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมเยียน แนวทางการจัดรายการนำเที่ยวของชุมชน ปัจจุบันรูปแบบการนำเที่ยวหมู่บ้านกิ่วแลน้อย เป็นเพียงการนำชมเฉพาะจุดใดจุดหนึ่งในชุมชน ควรมีการเพิ่มจุดที่น่าสนใจของหมู่บ้านเพิ่มเติมเพื่อจัดให้เป็นรูปแบบการนำเที่ยวแบบเต็มวัน

3.3 รูปแบบการท่องเที่ยวในหมู่บ้านไม้แกะสลัก รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนที่ได้นำเสนอ คือ การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การจัดที่พักในชุมชน การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ เพื่อพัฒนาสู่

การเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนบ้านกิ่วแลน้อย ผู้วิจัยได้นำรูปแบบดังกล่าวไปเสนอให้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มงานหัตถกรรมไม้แกะสลักและสมาชิก และผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน จากการได้พูดคุยและสนทนาซักถาม ชาวบ้านได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อการที่ขอเสนอการพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้านกิ่วแลน้อยเป็นอย่างดี

3.4 ควรกำหนดกิจกรรมหรือรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนแล้วได้รับคุณค่าทาง การศึกษาเรียนรู้ ทั้งด้านประเพณีวัฒนธรรม และด้านภูมิปัญญาทั้งงานศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลัก และการใช้ภูมิปัญญาในการรักษาสุขภาพที่ชุมชนได้ทำการถ่ายทอดให้เพื่อจะได้หวนกลับมาอีกครั้ง เพื่อรักษาวัฒนธรรมประเพณี และศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนสืบต่อไป ชาวบ้านจะเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเองและถ่ายทอดภูมิปัญญาไม้แกะสลักให้กับผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ เท่ากับเป็นการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้

Table 1 Summary analysis of Intellectual capital and local products at Ban Kiw Lae Noi in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

Intellectual capital and local products	Identity
1. Elephant carving	Thai image
2. God carving	Local identity
3. Rural landscape carving	Beautiful handcraft art
	Buddhist

Figure 1 Local products at Ban Kiw Lae Noi in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

Table 2 SWOT analysis: Intellectual capital and local products at Ban Kiw Lae Noi in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

Strengths	Weaknesses	Opportunities	Threats
- Strong intellectual capital - Maintain traditional and way of life - Beautiful and finely products - Carving skills - Grouped together as a cooperative	- Carving materials are few and rare - Lack of successors carvings in the long run - Lack of understanding of the market and accounting	- The supporting of government agencies and private individual - Difficult to imitate - Good product but can be sold easily - Customer demand is high	- Can not be used as raw material in the wood carving needs - Less publicity - Lack of money to buy wood - Inconspicuous location and far from the main road

วิจารณ์

การศึกษาภูมิหลัง บริบทชุมชน ทุนทางปัญญา และผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกิวแล่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาเป็นตัวเชื่อมประสานให้นักท่องเที่ยว หรือนักช้อปปิ้งเข้ามาสัมผัส ทุนทางปัญญาการแกะสลักไม้ โดยสามารถวิจารณ์ผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชน

บ้านกิวแล่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากบ้านกิวแล่น้อยมีวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจาก บรรพบุรุษจนเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2552) ที่ว่ากระบวนการ

ท่องเที่ยวต้องดำเนินไปตามขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว ด้านสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านก๊วแลน้อยที่มีคุณค่าทางการศึกษาเรียนรู้ คือ หมู่บ้านวัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมและประเพณี และศิลปหัตถกรรม สอดคล้อง Fennel (1999) ที่รายงานว่าการท่องเที่ยวเชิงสังคมและวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้สัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อการศึกษาในแหล่งท่องเที่ยว และให้ความสำคัญในแหล่งท่องเที่ยวนี้สำหรับวัฒนธรรมที่หมู่บ้านก๊วแลน้อย นำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่จะนำมาส่งเสริมให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลัก วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

นอกจากนี้ ชาวบ้านก๊วแลน้อยได้มีกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในการสืบทอดรักษา ประเพณีวัฒนธรรม และศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ได้รับเป็นมรดกทางสังคมจากบรรพบุรุษ ต่อมาอย่างเหนียวแน่น และจากการมีโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมเป็นระบบเครือข่ายทำให้ชุมชน มีความสามัคคีและร่วมมือกันเพื่อจัดงานประเพณีต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี สามารถที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ สอดคล้องกับแนวคิดของฉัตรทิพย์ (2540) ที่รายงานถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ว่าต้องมีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้ ควบคุม และจัดการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2. แนวทางการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่เศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์

แม้ว่าชุมชนบ้านก๊วแลน้อยจะมีการอนุรักษ์สืบสานกิจกรรมงานประเพณี วัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักแบบดั้งเดิมไว้ แต่กิจกรรมบางอย่างต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังที่ Swarbrooks (2000) รายงานไว้ว่า ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ก็สามารถทำได้ แต่ต้องไม่ทำให้เสีย

รูปแบบดั้งเดิม หรือความหมายที่เป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมนั้น ๆ การทำหัตถกรรมไม้แกะสลักซึ่งในอดีตการทำไม้แกะสลักจะเป็นไปตามรูปแบบความคิดของช่างที่คิดว่าจะทำอย่างไรรูปแบบไหนที่จะถูกใจผู้ซื้อ ผู้ชม และการทำไม้แกะสลักในสมัยก่อนก็เป็นการทำเพื่อการยังชีพโดยมีรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม แต่มาในปัจจุบันอาชีพหลักของหมู่บ้านก๊วแลน้อย คือ การผลิตหัตถกรรมไม้แกะสลักและรูปแบบได้เปลี่ยนแปลงไปตามผู้ว่าจ้าง หรือพ่อค้าคนกลางที่ได้ว่าจ้าง (order) แต่อย่างไรก็ตาม แม้ไม้แกะสลักของชุมชนบ้านก๊วแลน้อยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ นั่นคือ ความมีฝีมือละเอียด ประณีต ผลิตผลงานออกมาเหมือนของจริงที่ไม่มีที่ไหนเหมือนเช่นนี้ ขณะเดียวกันผู้ประกอบการแกะสลักก็ยังคงไม่ทิ้งความเป็นดั้งเดิมของตนไปทั้งหมด ยังคง แกะสลักในผลงานของตนเองอยู่และยังมีผู้ต้องการงานฝีมือประเภทนี้อยู่มาก คือ งานหัตถกรรมไม้ แกะสลักรูปเหมือนช้างในอิริยาบถต่าง ๆ ที่ช่างแกะสลักถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนโดยจะมีการรักษาและสืบทอดต่อไป ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชาวบ้านก๊วแลน้อยเริ่มตระหนักถึงภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมา เก่งว่าจะสูญหาย จึงมีความคิดที่จะเอาประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต และงานหัตถกรรม มานำเสนอในลักษณะของการศึกษาเรียนรู้และจัดบริการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นทั้งการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของชาวบ้านก๊วแลน้อย ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้ของชาวบ้านได้สอดคล้องกับ นิวัติ (2537) ที่รายงานว่าการรู้จักการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด ใช้ได้นานและต้องกระจายประโยชน์ให้ทั่วถึงกัน โดยถูกต้องตามกาลเทศะ และบุญเลิศ (2545) รายงานว่า เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย การท่องเที่ยวต้องมีการปรับปรุงคุณภาพและให้ประโยชน์อย่างเป็นธรรม มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด การที่ชาวบ้านก๊วแลน้อยนำเสนอกิจกรรมต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวด้วยตนเองนั้นสอดคล้องตรงตามแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของชูสิทธิ์ (2545) ที่ว่าการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โบราณวัตถุสถาน ศิลปหัตถกรรมและประเพณีที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ โดยการนำมาพัฒนาให้เกิด

ประโยชน์สูงสุด การพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องการอาศัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาเป็นตัวเชื่อมประสานให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกได้เข้ามาสัมผัสทุนทางปัญญาการแกะสลักไม้ และผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่า ประณีตสวยงาม จนก่อให้เกิดรายได้ อาชีพให้แก่คนในชุมชน อาศัยทุนทางปัญญาเป็นแกนหลักในการพัฒนาชุมชน ให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

สรุป

ชุมชนบ้านกัวแลน้อย มีทุนทางปัญญาที่สำคัญ คือ การแกะสลักไม้ และการผลิตยาสมุนไพรพื้นบ้าน ส่วนผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นงานฝีมือด้านหัตถกรรมแกะสลักไม้ ซึ่งมีความสวยงาม หลากหลายรูปแบบ ผลิตภัณฑ์เน้นศิลปะ ความเป็นเอกลักษณ์ นอกจากจะเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพแล้ว ชุมชนกัวแลน้อยยังมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมได้อีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ปราชญ์ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์และสืบทอดภูมิปัญญาด้านนา ผู้ประกอบการ และผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการวิจัย และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาศิลป เชียงใหม่ ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาชุมชน. 2544. แนวทางดำเนินงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. กระทรวงมหาดไทย, กรุงเทพฯ.
- กัญญนาค ยามาโมได้. 2551. การสร้างรูปแบบเครือข่ายธุรกิจท่องเที่ยวกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2552. สรุปแผนการตลาดการท่องเที่ยวปี 2552. ใน: เอกสารประกอบการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว: แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย ระหว่างวันที่ 14-15 กันยายน 2553 ณ ห้องประชุมวิทยาลัยการอาชีพฝาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. บ้านกับเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ฐิติฤทธิ์ ชูชาติ. 2545. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เอกสารการสอนโปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.
- นิวัติ เรืองพานิช. 2537. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. สหมิตรออฟเซต, กรุงเทพฯ.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2545. การวางแผนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- Fennell, A. 1999. Ecotourism: An Introduction. Routledge, London.
- Swarbrooke, J. 2000. Sustainable Tourism Management. 2nd ed. Biddles Ltd., Guild Ford and King Lynn, London.